ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ഓം നമോ ഭഗവതേ വാസുദേവായ

മഹർഷി വേദവ്യാസപ്രണീതം ശ്രീമദ്ഭാഗവതമഹാപുരാണം

॥ ഏകാദശസ്കന്ധേ ദ്വാവിംശോഽധ്യായഃ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

ശ്രീ രംഗരാമാനുജ മഹാദേശികൻ

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ഓം നമോ ഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമദ്ഭാഗവതമഹാപുരാണം

॥ ഏകാദശസ്കന്ധേ ദ്വാവിംശോഽധ്യായഃ ॥

ഉദ്ധവ ഉവാച
കതി തത്ത്വാനി വിശ്വേശ സംഖ്യാതാന്യൃഷിഭിഃ പ്രഭോ ।
നവൈകാദശ പഞ്ച ത്രീണ്യാത്ഥ ത്വമിഹ ശുശ്രുമ ॥ **1** ॥

കേചിത് ഷഡ്വിംശതിം പ്രാഹുരപരേ പഞ്ചവിംശതിം ।
സപ്തൈകേ നവ ഷട് കേചിച്ചത്വാർയേകാദശാപരേ ॥ **2** ॥

കേചിത് സപ്തദശ പ്രാഹുഃ ഷോഡശൈകേ ത്രയോദശ ।
ഏതാവത്ത്വം ഹി സംഖ്യാനാമൃഷയോ യദ്വിവക്ഷയാ ।
ഗായന്തി പൃഥഗായുഷ്മന്നിദം നോ വക്തുമർഹസി ॥ **3** ॥

ശ്രീഭഗവാനുവാച
യുക്തം ച സന്തി സർവത്ര ഭാഷന്തേ ബ്രാഹ്മണാ യഥാ ।
മായാം മദീയാമുദ്ഗൃഹ്യ വദതാം കിം നു ദുർഘടം ॥ **4** ॥

നൈതദേവം യഥാഽഽത്ഥ ത്വം യദഹം വച്മി തത്തഥാ ।
ഏവം വിവദതാം ഹേതും ശക്തയോ മേ ദുരത്യയാഃ ॥ **5** ॥

യാസാം വ്യതികരാദാസീദ് വികൽപോ വദതാം പദം ।
പ്രാപ്തേ ശമദമേഽപ്യേതി വാദസ്തമനുശാമ്യതി ॥ **6** ॥

പരസ്പരാനുപ്രവേശാത് തത്ത്വാനാം പുരുഷർഷഭ।
പൗർവാപര്യപ്രസംഖ്യാനം യഥാ വക്തുർവിവക്ഷിതം ॥ **7** ॥

ഏകസ്മിന്നപി ദൃശ്യന്തേ
പ്രവിഷ്ടാനീതരാണി ച।
പൂർവസ്മിൻ വാ പരസ്മിൻ വാ
തത്തേ്വ തത്ത്വാനി സർവശഃ ॥ **8** ॥

പൗർവാപര്യമതോഽമീഷാം
പ്രസംഖ്യാനമഭീപ്സതാം।
യഥാ വിവിക്തം യദ്വക്ത്രം
ഗൃഹ്ണീമോ യുക്തിസംഭവാത് ॥ **9** ॥

അനാദ്യവിദ്യായുക്തസ്യ
പുരുഷസ്യാത്മവേദനം।
സ്വതോ ന സംഭവാദന്യ -
സ്തത്ത്വജ്ഞോ ജ്ഞാനദോ ഭവേത് ॥ **10** ॥

പുരുഷേശ്വരയോരത്ര ന വൈലക്ഷണ്യമണ്വപി।
തദന്യകൽപനാപാർഥാ ജ്ഞാനം ച പ്രകൃതേർഗുണഃ ॥ **11** ॥

പ്രകൃതിർഗുണസാമ്യം വൈ പ്രകൃതേർനാത്മനോ ഗുണാഃ।
സത്ത്വം രജസ്തമ ഇതി സ്ഥിത്യുത്പത്ത്യന്തഹേതവഃ ॥ **12** ॥

സത്ത്വം ജ്ഞാനം രജഃ കർമ തമോഽജ്ഞാനമിഹോച്യതേ।
ഗുണവ്യതികരഃ കാലഃ സ്വഭാവഃ സൂത്രമേവ ച ॥ **13** ॥

പുരുഷഃ പ്രകൃതിർവ്യക്തമഹങ്കാരോ നഭോഽനിലഃ।
ജ്യോതിരാപഃ ക്ഷിതിരിതി തത്ത്വാന്യുക്താനി മേ നവ ॥ **14** ॥

ശ്രോത്രം ത്വഗ്ദർശനം ഘ്രാണോ
ജിഹ്വേതി ജ്ഞാനശക്തയഃ।
വാക്പാണ്യുപസ്ഥപായ്വംഘ്രി -
കർമാണ്യംഗോഭയം മനഃ ॥ **15** ॥

ശബ്ദഃ സ്പർശോ രസോ ഗന്ധോ രൂപം ചേത്യർഥജാതയഃ।
ഗത്യുക്ത്യുത്സർഗശിൽപാനി കർമായതനസിദ്ധയഃ ॥ **16** ॥

സർഗാദൗ പ്രകൃതിർഹ്യസ്യ
കാർയകാരണരൂപിണീ।
സത്ത്വാദിഭിർഗുണൈർധത്തേ
പുരുഷോഽവ്യക്ത ഈക്ഷതേ ॥ **17** ॥

വ്യക്താദയോ വികുർവാണാ ധാതവഃ പുരുഷേക്ഷയാ।
ലബ്ധവീർയാഃ സൃജന്ത്യണ്ഡം സംഹതാഃ പ്രകൃതേർബലാത് ॥ **18** ॥

സപ്തൈവ ധാതവ ഇതി തത്രാർഥാഃ പഞ്ച ഖാദയഃ।
ജ്ഞാനമാത്മോഭയാധാരസ്തതോ ദേഹേന്ദ്രിയാസവഃ ॥ **19** ॥

ഷഡിത്യത്രാപി ഭൂതാനി
പഞ്ച ഷഷ്ഠഃ പരഃ പുമാൻ।
തൈരയുക്ത ആത്മസംഭൂതൈഃ
സൃഷ്ട്വേദം സമുപാവിശത് ॥ **20** ॥

ചത്വാരയേവേതി തത്രാപി തേജ ആപോഽന്നമാത്മനഃ।
ജാതാനി തൈരിദം ജാതം ജൻമാവയവിനഃ ഖലു ॥ **21** ॥

സംഖ്യാനേ സപ്തദശകേ ഭൂതമാത്രേന്ദ്രിയാണി ച।
പഞ്ച പഞ്ചൈകമനസാ ആത്മാ സപ്തദശഃ സ്മൃതഃ ॥ **22** ॥

തദ്വത് ഷോഡശസംഖ്യാനേ ആത്മൈവ മന ഉച്യതേ।
ഭൂതേന്ദ്രിയാണി പഞ്ചൈവ മന ആത്മാ ത്രയോദശ ॥ **23** ॥

ഏകാദശത്വ ആത്മാസൗ മഹാഭൂതേന്ദ്രിയാണി ച।
അഷ്ടൗ പ്രകൃതയശ്ചൈവ പുരുഷശ്ച നവേത്യഥ ॥ **24** ॥

ഇതി നാനാപ്രസംഖ്യാനം തത്ത്വാനാമൃഷിഭിഃ കൃതം।
സർവം ൻയായ്യം യുക്തിമത്ത്വാദ് വിദുഷാം കിമശോഭനം ॥ **25** ॥

ഉദ്ധവ ഉവാച
പ്രകൃതിഃ പുരുഷശ്ചോഭൗ
യദ്യപ്യാത്മവിലക്ഷണൗ।
അൻയോൻയാപാശ്രയാത് കൃഷ്ണ
ദൃശ്യതേ ന ഭിദാ തയോഃ ॥ **26** ॥

പ്രകൃതൗ ലക്ഷ്യതേ ഹ്യാത്മാ പ്രകൃതിശ്ച തഥാഽഽത്മനി।
ഏവം മേ പുണ്ഡരീകാക്ഷ മഹാന്തം സംശയം ഹൃദി।
ഛേത്തുമർഹസി സർവജ്ഞ വചോഭിർനയനൈപുണൈഃ ॥ **27** ॥

ത്വത്തോ ജ്ഞാനം ഹി ജീവാനാം
പ്രമോഷസ്ത്രൈഗുണ്യ ശക്തിതഃ।
ത്വമേവ ഹ്യാത്മമായായാ
ഗതിം വേത്ഥ ന ചാപരഃ ॥ **28** ॥

ശ്രീഭഗവാനുവാച
പ്രകൃതിഃ പുരുഷശ്ചേതി വികൽപഃ പുരുഷർഷഭ।
ഏഷ വൈകാരികഃ സർഗോ ഗുണവ്യതികരാത്മകഃ ॥ **29** ॥

മമാംഗ മായാ ഗുണമയ്യനേകധാ
വികൽപബുദ്ധീശ്ച ഗുണൈർവിധത്തേ।

വൈകാരികസ്ത്രിവിധോഽധ്യാത്മമേക -
മഥാധിദൈവമധിഭൂതമന്യത് ॥ **30** ॥

ദൃഗ് രൂപമാർകം വപുരത്ര രന്ധ്രേ
പരസ്പരം സിധ്യതി യഃ സ്വതഃ ഖേ ।
ആത്മാ യദേഷാമപരോ യ ആദ്യഃ
സ്വയാനുഭൂത്യാഖിലസിദ്ധസിദ്ധിഃ ।
ഏവം ത്വഗാദി ശ്രവണാദി ചക്ഷു -
ർജിഹ്വാദി നാസാദി ച ചിത്തയുക്തം ॥ **31** ॥

യോഽസൗ ഗുണക്ഷോഭകൃതോ വികാരഃ
പ്രധാനമൂലാന്മഹതഃ പ്രസൂതഃ ।
അഹം ത്രിവൃന്മോഹവികൽപഹേതു -
ർവൈകാരികസ്താമസ ഐന്ദ്രിയശ്ച ॥ **32** ॥

ആത്മാ പരിജ്ഞാനമയോ വിവാദോ
ഹ്യസ്തീതി നാസ്തീതി ഭിദാർഥനിഷ്ഠഃ ।
വ്യർഥോഽപി നൈവോപരമേത പുംസാം
മത്തഃ പരാവൃത്തധിയാം സ്വലോകാത് ॥ **33** ॥

ഉദ്ധവ ഉവാച
ത്വത്തഃ പരാവൃത്തധിയഃ സ്വകൃതൈഃ കർമഭിഃ പ്രഭോ ।
ഉച്ചാവചാൻ യഥാ ദേഹാൻ ഗൃഹ്ണന്തി വിസൃജന്തി ച ॥ **34** ॥

തന്മമാഖ്യാഹി ഗോവിന്ദ ദുർവിഭാവ്യമനാത്മഭിഃ ।
ന ഹ്യേതത് പ്രായശോ ലോകേ വിദ്വാംസഃ സന്തി വഞ്ചിതാഃ ॥ **35** ॥

ശ്രീഭഗവാനുവാച
മനഃ കർമമയം നൃണാമിന്ദ്രിയൈഃ പഞ്ചഭിർയുതം ।
ലോകാൽലോകം പ്രയാത്യന്യ ആത്മാ തദനുവർതതേ ॥ **36** ॥

ധ്യായൻ മനോഽനു വിഷയാൻ ദൃഷ്ടാൻ വാനുശ്രുതാനഥ।
ഉദ്യത് സീദത് കർമതന്ത്രം സ്മൃതിസ്തദനു ശാമ്യതി ॥ **37** ॥

വിഷയാഭിനിവേശേന നാത്മാനം യത് സ്മരേത് പുനഃ।
ജന്തോർവൈ കസ്യചിദ്ധേതോർമൃത്യുരത്യന്തവിസ്മൃതിഃ ॥ **38** ॥

ജൻമ ത്വാത്മതയാ പുംസഃ സർവഭാവേന ഭൂരിദ।
വിഷയസ്വീകൃതിം പ്രാഹുർയഥാ സ്വപ്നമനോരഥഃ ॥ **39** ॥

സ്വപ്നം മനോരഥം ചേത്ഥം പ്രാക്തനം ന സ്മരത്യസൗ।
തത്ര പൂർവമിവാത്മാനമപൂർവം ചാനുപശ്യതി ॥ **40** ॥

ഇന്ദ്രിയായനസൃഷ്ട്യേദം ത്രൈവിധ്യം ഭാതി വസ്തുനി।
ബഹിരന്തർഭിദാഹേതുർജനോഽസജ്ജനകൃദ് യഥാ ॥ **41** ॥

നിത്യദാ ഹ്യംഗ ഭൂതാനി ഭവന്തി ന ഭവന്തി ച।
കാലേനാലക്ഷ്യവേഗേന സൂക്ഷ്മത്വാത്തന്ന ദൃശ്യതേ ॥ **42** ॥

യഥാർചിഷാം സ്രോതസാം ച ഫലാനാം വാ വനസ്പതേഃ।
തഥൈവ സർവഭൂതാനാം വയോഽവസ്ഥാദയഃ കൃതാഃ ॥ **43** ॥

സോഽയം ദീപോഽർചിഷാം യദ്വത്സ്രോതസാം തദിദം ജലം।
സോഽയം പുമാനിതി നൃണാം മൃഷാ ഗീർധീർമൃഷായുഷാം ॥ **44** ॥

മാ സ്വസ്യ കർമബീജേന ജായതേ സോഽപ്യയം പുമാൻ।
മ്രിയതേ വാമരോ ഭ്രാന്ത്യാ യഥാഗ്നിർദാരുസംയുതഃ ॥ **45** ॥

നിഷേകഗർഭജൻമാനി ബാൽയകൗമാരയൗവനം।
വയോമധ്യം ജരാ മൃത്യുരിത്യവസ്ഥാസ്തനോർനവ ॥ **46** ॥

ഏതാ മനോരഥമയീർഹ്യൻയസ്യോച്ചാവചസ്തനൂഃ।
ഗുണസംഗാദുപാദത്തേ ക്വചിത് കശ്ചിജ്ജഹാതി ച ॥ **47** ॥

ആത്മനഃ പിതൃപുത്രാഭ്യാമനുമേയൗ ഭവാപ്യയൗ ।
ന ഭവാപ്യയവസ്തൂനാമഭിജ്ഞോ ദ്വയലക്ഷണഃ ॥ **48** ॥

തരോർബീജവിപാകാഭ്യാം യോ വിദ്വാഞ്ജൻമസംയമൗ ।
തരോർവിലക്ഷണോ ദ്രഷ്ടാ ഏവം ദ്രഷ്ടാ തനോഃ പൃഥക് ॥ **49** ॥

പ്രകൃതേരേവമാത്മാനമവിവിച്യാബുധഃ പുമാൻ ।
തത്ത്വേന സ്പർശസമ്മൂഢഃ സംസാരം പ്രതിപദ്യതേ ॥ **50** ॥

സത്ത്വസംഗാദൃഷീൻ ദേവാൻ രജസാസുരമാനുഷാൻ ।
തമസാ ഭൂതതിർയക്ത്വം ഭ്രാമിതോ യാതി കർമഭിഃ ॥ **51** ॥

നൃത്യതോ ഗായതഃ പശ്യൻ യഥൈവാനുകരോതി താൻ ।
ഏവം ബുദ്ധിഗുണാൻ പശ്യന്നനീഹോഽപ്യനുകാർയതേ ॥ **52** ॥

യഥാംഭസാ പ്രചലതാ തരവോഽപി ചലാ ഇവ ।
ചക്ഷുഷാ ഭ്രാമ്യമാണേന ദൃശ്യതേ ഭ്രമതീവ ഭൂഃ ॥ **53** ॥

യഥാ മനോരഥധിയോ വിഷയാനുഭവോ മൃഷാ ।
സ്വപ്നദൃഷ്ടാശ്ച ദാശാർഹ തഥാ സംസാര ആത്മനഃ ॥ **54** ॥

അർഥേ ഹ്യവിദ്യമാനേഽപി സംസൃതിർന നിവർതതേ ।
ധ്യായതോ വിഷയാനസ്യ സ്വപ്നേഽനർഥാഗമോ യഥാ ॥ **55** ॥

തസ്മാദുദ്ധവ മാ ഭുങ്ക്ഷ്വ വിഷയാനസദിന്ദ്രിയൈഃ ।
ആത്മാഗ്രഹണനിർഭാതം പശ്യ വൈകൽപികം ഭ്രമം ॥ **56** ॥

ക്ഷിപ്തോഽവമാനിതോഽസദ്ഭിഃ
പ്രലബ്ധോഽസൂയിതോഽഥവാ ।
താഡിതഃ സന്നിബദ്ധോ വാ
വൃത്ത്യാ വാ പരിഹാപിതഃ ॥ **57** ॥

നിഷ്ഠിതോ മൂത്രിതോ വാഞ്ഞേ -
ർബഹുധൈവം പ്രകമ്പിതഃ।
ശ്രേയസ്കാമഃ കൃച്ഛ്രഗത
ആത്മനാഽഽത്മാനമുദ്ധരേത് ॥ **58** ॥

ഉദ്ധവ ഉവാച
യഥൈവമനുബുധ്യേയം വദ നോ വദതാം വര।
സുദുഃസഹമിമം മൻയേ ആത്മൻയസദതിക്രമം ॥ **59** ॥

വിദുഷാമപി വിശ്വാത്മൻ പ്രകൃതിർഹി ബലീയസീ।
ഋതേ ത്വദ്ധർമനിരതാൻ ശാന്താംസ്തേ ചരണാലയാൻ ॥ **60** ॥

॥ ഇതി ശ്രീമദ്ഭാഗവതേ മഹാപുരാണേ പാരമഹംസ്യാം
സംഹിതായാം ഏകാദശസ്കന്ധേ ദ്വാവിംശോഽധ്യായഃ ॥